

Byung-Chul Han

Läbipaistvusühiskond

Saksa keelest tõlkinud Hasso Krull

SA Kultuurileht

Tõlgitud väljaandest:

Byung-Chul Han

Transparenzgesellschaft

Berliin, MSB Matthes & Seitz, 2017

Toimetanud Lauri Eesmaa

Kujundanud Maris Kaskmann

© MSB Matthes & Seitz Berlin Verlagsgesellschaft mbH, 2012. Kõik õigused kaitstud.

© Tõlge ja järelsõna. Hasso Krull ja Loomingu Raamatukogu, 2022

© Merve Verlag, 2022

Kolleegium

Toomas Haug, Tiit Hennoste, Maarja Kangro, Lauri Kitsnik, Hasso Krull, Ilona Martson,
Mati Sirkel, Marek Tamm, Udo Uibo, Vaapo Vaher

Toimetus

Harju 1, 10146 Tallinn

Tel: 627 6425

E-post: LR@loominguraamatukogu.ee

Trükkinud Tallinna Raamatutrükikoda

ISSN 1406-0515

ISBN 978-9916-616-65-9 (trükis)

ISBN 978-9916-616-66-6 (epub)

Elan sellest, mida teised minu kohta ei tea.

Peter Handke¹

¹ Peter Handke, *Am Felsfenster morgens (und andere Ortszeiten 1982–1987)*. Salzburg, 1998, lk 336. – Siin ja edaspidi autori märkused, kui ei ole märgitud teisiti.

Positiivühiskond

Läbipaistvus on tänapäeval lööksõna, mis valitseb kogu avalikku diskursust, ilma võistlejata. Eriti rõhutatakse teda siis, kui juttu tuleb informatsioonivabadusest. Läbipaistvuse nõue ulatub kõikjale, seda fetišeeritakse ja totaliseeritakse, sest toimunud on paradigma muutus, mis ei piirdu üksnes poliitika ja majandusega. Negatiivsuse ühiskond annab nüüd teed ühiskonnale, mis kõrvaldab negatiivsust järjest enam positiivsuse kasuks. Seepärast manifesteerub läbipaistvusühiskond ennekõike *positiivühiskonnana*.

Asjad muutuvad läbipaistvaks, kui nad on kogu negatiivsuse maha raputanud, kui nad on ära silutud ja *tasandatud*, kui nad vastupanuta lülituvad kapitali, kommunikatsiooni ja informatsiooni libedatesse vooludesse. Toimingud muutuvad läbipaistvaks, kui nendest saavad *operatsioonid*, kui nad muutuvad juhitavaks, kalkuleeritavaks ja kontrollitavaks. Aeg muutub läbipaistvaks, kui ta on tasandatud käepäraste olevikkude reaks. Isegi tulevik positiviseeritakse optimeeritud olevikuks. Läbipaistev aeg on ilma saatuse ja sündmuseta aeg. Pildid muutuvad läbipaistvaks, kui nad on vabastatud mis tahes dramaturgiast, koreograafiast ja stsenograafiast, hermeneutilisest sügavusest ja isegi tähendusest, nii et nad saavad pornograafilisteks. Pornograafia on silma ja pildi vahetu *kontakt*. Asjad muutuvad läbipaistvaks, kui nende ainulisus kaob ja neid hakkab väljendama ainult hind. Raha teeb kõik kõigega ühtmoodi *võrreldavaks*, tühistab mis tahes ainulisuse, mis tahes ühismõõdutuse. Läbipaistvusühiskond on *samasuse põrgu*.

Kes seostab läbipaistvust üksnes korrupsiooni ja informatsioonivabadusega, pole selle ulatust mõistnud. Läbipaistvus on *süsteemne* sund, mis hõlmab kõiki ühiskondlikke protsesse ja allutab need sügavale muutusele. Tänapäeva ühiskondlik süsteem annab kõik oma protsessid läbipaistvussunni meelevalla, et neid kiirendada ja operatsionaliseerida. Kiirendamistung käib kaasas negatiivsuse kõrvaldamisega. Kommunikatsioon saavutab maksimaalse kiiruse seal, kus samale vastab sama, kus tekib *samasuse ahelreaktsioon*. *Võõra ja teistsuguse*

negatiivsus ehk *teise* vastupanu häirib ja aeglustab samasuse libedat kommunikatsiooni. Läbipaistvus stabiliseerib ja kiirendab süsteemi, kuna ta elimineerib teise või võõra. Niisugune süsteemne sund muudab läbipaistvusühiskonna tasalülitatud ühiskonnaks. See ongi tema totalitaarne joon: „Tasalülitamise uus nimi: *läbipaistvus*.“²

Läbipaistev keel on formaalne, isegi puht masinlik, operatsioonaalne keel, kus mingit ambivalentsust enam ei ole. Juba Humboldt osutas fundamentaalsele läbipaistmatusele, mis inimkeele sees elab: „Keegi ei mõtle sama sõnaga päris täpselt seda, mida keegi teine, ja see erinevus, kui tahes väike, võngub läbi terve keele otsekui ringid vees. Seepärast ongi mõistmine alati ka mittemõistmine, ning mõtete ja tunnete kooskõla ühtlasi nende lahknemine.“³ Maailm, mis koosneb ainult informatsioonist ja nimetaks selle häirimatut ringlust kommunikatsiooniks, sarnaneb masinaga. Positiivühiskonda valitseb „informatsiooni läbipaistvus ja rõvedus sündmusetuks jäänud universumis“.⁴ Läbipaistvussund nivelleerib ka inimese, temast saab süsteemi funktsionaalne element. Selles seisnebki läbipaistvuse vägivald.

Inimhing vajab ilmselgelt sfääre, kus ta saaks olla *omaette* ja kuhu teise pilk ei ulatu. Talle on omane läbitungimatus. Totaalne väljavalgustamine *kõrvetab* ta ära ja kutsub esile erilise *hingelise läbi põlemise*. Läbipaistev on ainult masin. Spontaansus, sündmuslikkus ja vabadus, mis õieti moodustavadki elu, ei võimalda mingit läbipaistvust. Nii kirjutab ka Wilhelm von Humboldt keele kohta: „Inimese sees võib tärgata miski, mille põhjust ükski aru eelnenud olukordadest leida ei suuda, [---] ning kui tahetaks välistada niisuguste seletamatute nähtuste võimalikkus, kahjustataks just nende tekke ja teisenemise ajaloolist tõde.“⁵

Naiivne on ka „postprivaatsuse“ ideoloogia. Läbipaistvuse nimel nõutakse täielikku loobumist privaatsfäärist, sest nii pidavat jõudma läbinähtava kommunikatsioonini. Selline arusaam põhineb rohketel eksitustel. Inimene pole isegi mitte *iseenesele* läbipaistev. Freudi järgi salgab mina just seda, mida teadvustamatus metsikult jaatab

2 Nii kirjutab Ulrich Schacht oma päevikusse 23. juunil 2011. Vt Ulrich Schacht, *Über Schnee und Geschichte. Notate 1983–2011*. Berliin, 2012.

3 Wilhelm von Humboldt, *Über die Verschiedenheit des menschlichen Sprachbaues und ihren Einfluß auf die geistige Entwicklung des Menschengeschlechtes*. Berliin, 1836, lk 64.

4 Jean Baudrillard, *Die fatalen Strategien*. München, 1992, lk 29.

5 Humboldt, *Über die Verschiedenheit des menschlichen Sprachbaues*, lk 65.

ja himustab. „See“ [*das „Es“*] jääb mina eest suuresti varjule. Läbi inimhinge kulgeb niisiis *mõra*, mis ei lase minal iseendaga kooskõlla jõuda. See fundamentaalne mõra teeb eneseläbipaistvuse võimatuks. Ka inimeste vahel paotub mõra. Seepärast ei saagi tekkida interpersonaalset läbipaistvust. Ja ega seda tasugi taotleda. Suhet hoiab elus just see, et teine pole läbipaistev. Georg Simmel kirjutab: „Absoluutne tunnetus, psühholoogiline ammendavus kainestab meid isegi siis, kui joobumust enne polnudki, see halvab elavad suhted. [---] Suhete viljakas sügavus, mis iga ilmutatud viimase taga ikka veel kõigeviimast aimab ja austab, [---] on lihtsalt tasu selle õrnuse ja enesevalitsuse eest, mis isegi kõige intiimsema, tervet inimest hõlmava suhte puhul ikka respektierib sisemist privaatsust, piirates küsimise õigust saladuse hoidmise õigusega.“⁶ Läbipaistvussunnil puudub just see „õrnus“, mis tähendab õieti lugupidamist *teisesuse* vastu, mida ei tule täielikult elimineerida. Seistes silmitsi läbipaistvuse paatosega, mis tänapäeva ühiskonda haarab, näib olevat hädavajalik harjutada *distanti paatost*. Distanti ja häbi ei saa lõimida kapitali, informatsiooni ja kommunikatsiooni kiirendatud ringlusega. Seepärast hävitataksegi läbipaistvuse nimel kõik diskreetsed tagasitõmbumisruumid. Nad tuuakse päevavalgele ja asutakse neid ekspluateerima. Nii on maailm häbitum ja rohkem alasti.

Autonoomia eeldab ka teise mittemõistmise vabadust. Sennett märgib: „Autonoomia ei tähenda mitte mõistmise võrdsust, läbipaistvat võrdsust, vaid selle aktsepteerimist, mida teise juures ei mõisteta – tuunjat võrdsust.“⁷ Pealegi on läbipaistev suhe *surnud suhe*, kus pole vähimatki *veetlust*, vähimatki *elusust*. Ainult surnu on täiesti läbipaistev. *Uus valgustus* seisneks äratundmises, et leidub inimliku olemise ja koosolemise positiivseid, produktiivseid sfääre, mida läbipaistvussund otseselt hukutab. Ka Nietzsche kirjutab: „*Uus valgustus*. [---] Ei piisa veel sellest, kui sa näed, millises teadmatuses elab inimene ja loom; sul peab olema ka teadmatuetahe, selle pead sa juurde õppima. Sa pead mõistma, et ilma seesuguse teadmatueta polegi elu võimalik, et just see ongi tingimus, mille tõttu elusolend tervena püsib ja areneb.“⁸

6 Georg Simmel, *Gesamtausgabe*, XI kd, *Soziologie. Untersuchungen über die Formen der Vergesellschaftung*. Maini-äärne Frankfurt, 1992, lk 405.

7 Richard Sennett, *Respect in a World of Inequality*. New York, 2011, lk 122.

8 Friedrich Nietzsche, *Kritische Gesamtausgabe*, VII/2. kd, *Nachgelassene Fragmente, Frühjahr–Herbst 1884*. Berliin, 1973, lk 226.